

ПРОТЕСТАНТИЗМ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ

У статті розглянуто основні причини поширення та високої динаміки розвитку протестантських громад на території сучасної України. Автор робить спробу визначити, що саме приваблює людей, особливо молодь, вступати до протестантських конфесій, і як саме вони змінилися впродовж останніх років.

Ключові слова: релігія, релігійна організація, православ'я, протестантизм, пропаганда, баптисти, адвентисти, п'ятидесятники.

Актуальність даної статті полягає в тому, що проведений аналіз діяльності протестантських громад дозволяє зрозуміти, чому сьогодні вони мають високу динаміку розвитку та популярності.

Мета роботи: визначити основні причини розповсюдження та динамічного зростання протестантизму в сучасній Україні.

Основні завдання:

1. Дослідити історію виникнення протестантських течій в Україні.
2. Проаналізувати причини інтенсивного поширення протестантизму в українському суспільстві.
3. Визначити основні тенденції розвитку як протестантських деномінацій, так і їх розповсюдження.

Вивченням протестантизму та шляхів його поширення на теренах України займалися: В.Докаш [1-3], В. Єленський [4, 5], А. Колодний [6], В. Нічик [9], М. Черенков [11], П. Яроцький [6] тощо.

Виклад матеріалу. Для українського народу духовне життя є невід'ємним від його релігійних традицій, котрі пов'язані із православ'ям, католицизмом, уніатством. Водночас, в Україні з давніх-давен існувала широка мережа протестантських релігійних громад. Так, у XVI ст., коли українські землі входили до складу польсько-литовської держави, з'явилися перші протестантські (лютеранські, кальвіністські, унітаристські та ін.) громади. Вони не були масовими і частіш за все виникали серед німецьких колоній у містах, або в маєтках української та польської шляхти, переважно на заході України. Саме в той час українська громадськість зіткнулася з релігійною меншиною, яка активно перетягувала на свій бік православних віруючих.

На межі XIX–XX ст. в Україну проникають пізні європейсько-американські течії – баптизм, п'ятидесятництво, адвентизм, які побутово нарощували динаміку свого зростання. Зауважимо, що на Буковині вони з'явилися на початку XX ст. і розвивалися більш динамічно, ніж у Центральній та Східній Україні. На сьогоднішній день серед найчисельніших громад це: *євангельських християн-баптистів (ЄХБ)* – 183 організації (158 громад), *адвентистів сьомого дня (АСД)* – 96 організацій (94 громади), *християн віри євангельської п'ятидесятників (ХВЄП)* – 106 організацій (89 громад), *Свідків Єгови* – 25, *адвентистів реформістів (АСД РР)* – 18, до поодиноких громад *назаринян, християн церкви Божої*. Вони мають 446 (40 %) зареєстрованих релігійних громад та 117 без реєстрації, 7 духовних навчальних закладів, 310 суботніх та недільних шкіл [2, с.64].

Бум збільшення кількісних показників можна віднести на 90-і роки. Починаючи з 1997 року, наприклад, кількість протестантських громад в Україні зросла майже в 2,5 рази. Така швидка тенденція росту зберігається й досі і непокоїть ієрархів “традиційних” церков – і справа тут не лише у турботі про “заблудлих” братів, а в першу чергу у зменшенні потенційної пастви. Раніше популярність протестантизму в Україні пояснювали “західними

вкладами”, але це лише один з факторів і, вже давно, не головний. Що ж саме стоїть за завоюваннями “нетрадиційного християнства” в Україні? Що приваблює українців, особливо молодь, у цих конфесіях, що вони пропонують? Розчарування в “старій” духовності? Нові підходи? Люди, які ходять до баптистських, євангелістських та харизматичних храмів, хто вони? Це люди, покинули православ’я? Чи вони з “невизначених”, які навернулися? Чи практики протестантизму здатні задовольнити специфічні релігійні потреби громадян, які не задовольняє те ж тисячолітнє православ’я? [4, с.2].

За роки незалежності Української держави течії пізнього протестантизму пройшли шлях за догматичними, культово-обрядовими, інституційно-організаційними вимірами, ступенями відкритості до суспільства та ставлення до держави і, навпаки, ставлення суспільства і держави до них – від секти, деномінації до церкви [13, с. 4].

Якщо після розпаду СРСР більшість людей приймали хрещення, бо “так треба”, не зовсім розуміючи, що роблять, і не знаючи часто ні Символу віри, ні “Отче наш”, то прийняття протестантської віри, як правило, є актом більш осмисленого вибору.

Протестантизм в Україні на 2012 р. налічує 10003 релігійні громади, що складає 28,7% від усієї релігійної мережі. Найбільше серед них релігійних спільнот євангельських християн-баптистів (2892). Найвпливовішим та найчисельнішим протестантським згуродженням є Всеукраїнський союз об’єднань євангельських християн-баптистів (ВСО ЄХБ). Церква практично завершила розбудову мережі. Структура ВСО ЄХБ порівняно з 2009 р. зросла на 24 громади і складає 1 центр, 26 регіональних та обласних управлінських структур, 2574 релігійних громади (3002 священнослужителя в т.ч. 19 іноземців), 95 місій, 2 братства, 41 духовний навчальний заклад (5672 слухачі). Основи віровчення викладаються у 1408 недільних школах. Внутрішнє та міжнародне життя церковної спільноти висвітлюється у 14 періодичних релігійних виданнях [10, с.252].

За статистикою 2012 р., Всеукраїнський союз об’єднань євангельських християн-баптистів (ВСО ЄХБ) має 5 вищих навчальних закладів: 3 семінарії і 2 університети. Крім того, до нього належать 15 середніх біблійних коледжів, безліч біблійних шкіл при баптистських церквах і численні музичні та заочні курси [13, с. 2].

Другою за кількістю громад є спільнота прихильників віровчення п’ятидесятників, що на початок 2012 р. нараховує 2717 одиниць (27,2% від загальної кількості протестантських громад України), що на 205 більше ніж було на початок 2009 р. Найбільшу їх кількість об’єднує Всеукраїнський союз церков християн віри євангельської – п’ятидесятників (ВСЦ ХВСП). Упродовж 2009-2011 рр. кількість громад збільшилася на 67 одиниць. На сьогодні найбільша їх кількість – 834 (51,4%) діє в Західному регіоні. Так, у Рівненській області – 259, Волинській області – 192 та Тернопільській області – 103 громади. У Північно-Центральному та Південно-Східному регіонах функціонують відповідно 467 та 321 громада ВСЦ ХВСП. До складу ВСЦ ХВСП входять – 1 центр, 27 обласних управлінь, 1622 громади віруючих (2352 священнослужителя із них 11 іноземців), 52 місії, 2 братства, 17 духовних навчальних закладів (971 слухач). Питання розвитку церкви, її релігійне життя висвітлюють 24 періодичних видання.

До Всеукраїнського союзу християн віри євангельської – п’ятидесятників – входять 14 навчальних закладів вищого та середнього рівнів акредитації і 871 недільна школа. Громади п’ятидесятників, що не входять до цього союзу, мають 3 навчальні заклади та 260 недільних шкіл. При інших протестантських течіях також діють чисельні навчальні заклади всіх рівнів [13, с. 2].

Серед протестантських деномінацій динамічно зростає кількість громад Української уніонної конференції церкви адвентистів сьомого дня (АСД). Найбільша кількість громад – 492 (44,5%) зосереджена у Північно-Центральному регіоні. У Західному та Південно-Східному регіонах кількість громад практично рівна і становить, відповідно 307 та 306 одиниць. Упродовж 2011 р. мережа громад АСД збільшилась (на 18 громад) лише в 4 областях України (Львівська, Рівненська, Луганська, Чернігівська) і має у своєму складі 1 центр, 9 регіональних управлінь, 1062 громади (1180 священнослужителів), 3 місії, 1 братство, 4

духовні навчальні заклади (510 слухачів), 722 недільні школи. Внутрішнє та міжнародне церковне життя висвітлюють 10 періодичних видань [10, с.252].

Що стосується організації Свідків Єгови, то в 1991р. вона мала лише 13 незареєстрованих громад, в 2000 році – 20 зареєстрованих, то сьогодні вже 25. Це 100% зростання, що говорить про позитивне відношення єговістів до держави, чого не було раніше, оскільки Церква орієнтується на есхатологічну перспективу. Щоправда, в деномінації ще є біля 10 громад, які діють без реєстрації [2, с.136].

Після проголошення незалежності в Україні стрімкий ріст протестантизму відбувався в основному за рахунок “легалізації” незареєстрованих та “підпільних” громад. Проте сьогодні кількісне зростання відбувається за рахунок сімейного виховання та новонавернених.

Зауважимо, що протестантизм останнього десятиліття є досить складним та багатогранним явищем. І причина тут криється не тільки у специфіці віровчення, і навіть не в тому, що “традиційні церкви” дещо дискредитували себе співпрацею з радянським режимом. Справа радше в тому, що протестантизм несе деяку новизну, як організаційну, так і в підході до людини, яка зі своїми можливостями долати життєві турботи набуває значно вищого значення, ніж у традиційних віросповіданнях. Варто відмітити і різноманітність методів, якими протестантські організації намагаються зацікавити потенційних віруючих.

У контексті проблеми якості життя і виживання населення України, розуміння особливостей і своєрідності його соціально-психологічного самопочуття варто звернутися до аналізу релігійних практик і підйому релігійності українського соціуму, в якому за два десятиліття його державності і незалежності значна частина громадян визначала себе як «віруючі», що мають визначену конфесіональну ідентичність. Процес апелювання до трансцендентальних цінностей, включення в релігійні універсуми, що мають символічну природу та відрізняються від реалій повсякденного життя, не може бути зведений тільки до емпіричних референтів, пропонованим для верифікації. Адекватна інтерпретація прикладних досліджень можлива лише за умови обліку визначеного соціокультурного контексту, в якому протікають релігійні процеси. Відносно соціокультурного поля на підставі соціологічних досліджень можна стверджувати, що масова свідомість українського суспільства надзвичайно болісно переживає перехід до нових реалій, супроводжуваний такими соціальними травмами, як радикальна економічна реформа, урядові скандали, правда про минуле, ревізія героїчної традиції нації. І як результат: цивілізаційна некомпетентність, криза ідентичності і легітимності, культурна безодня. Який був соціальний відгук на повсякденність, що безпосередньо проживається? Цією відповіддю була апеляція до базових цінностей культури як захисна реакція на небезпечні зміни, у тому числі інтерес до релігійної конфесіональності, що дозволяє усвідомити свою особість. Для свідомості, що шукає цілісності, сьогодення стало як світ суєти, випадків, що не дозволяє відчувати трансцендентальні основи буття [4, с. 5].

У цій ситуації одним із джерел звертання до релігії стає прагнення повернути собі самоцінність, знайти референтну групу. Індивід, загублений у складній структурі соціальних диспозицій, має труднощі в пошуку «своїх», тому він шукає чітко обкреслену групу, що гарантує йому солідаристську практику. Не випадковий ріст у православній країні протестантських церков і нових релігійних рухів. При цьому релігійна практика з її моральними цінностями переводить ресурс ідентичності в площину реального поведіння, тому що релігійні комплекси містять у собі запропоновані і латентні правила інтерпретації й оцінки життєвих ситуацій [9].

Однак, у всякому разі, підводячи підсумок розвитку протестантизму в Україні протягом 1990-х – початку 2000-х рр., ми повинні відзначити, що його обличчя змінилося дуже істотно. Головними напрямками змін стали:

- послідовна інституалізація та подальша розмаїтість деномінаційної палітри;
- уточнення віровчительної доктрини і формулювання «доктринального мінімуму»;
- формування власного богослов'я;

- підвищення соціального статусу протестантів, їхнє активне включення в самий широкий спектр суспільно-політичних і економічних процесів;
- вирівнювання соціально-демографічного складу протестантських громад, їхня швидка «десектанізація» та досягнення усе більш помітного місця на релігійній карті країни [4, с. 35-36].

До основних причин інтенсивного поширення протестантських громад у різних регіонах країни науковці відносять:

1. *Сучасні, ефективні та активні методи залучення нових членів та робота з ними.* Тут мова йде про те, що українські протестанти, використовуючи матеріальну та інтелектуальну допомогу закордонних центрів, швидко навчилися масовим формам євангелізації, які практикуються на Заході (на стадіонах, у кінотеатрах та концертних залах), недоступним (особливо на початку дев'яностих) для православних місіонерів. Тільки з'явившись, ці методики вражали і населення і, особливо, православний клір, викликаючи у нього якщо не дезорієнтацію, то, принаймні, нерозуміння і нездатність ефективно протидіяти.

2. *Поглиблення пропагандистської та місіонерської активності* – один з найважливіших чинників у зміцненні позицій сучасного протестантизму. Так, всього лише за 5-6 років діяльності протестантські церкви створили понад 90% усіх зареєстрованих в Україні релігійних місій, діяльність яких спрямована на релігійне ангажування невіруючих, перш за все молоді. Місіонерство, форми і методи якого у протестантизмі вражають своєю різноманітністю, за умов відсутності релігійних утисків стало особливо ефективним. Варто відмітити, що у неопротестантському середовищі через місіонерство відбувається прихід більш як третини новонавернених. Тому місії у практичній роботі, безпосередньо спрямованій на невіруючих або прозелітів, намагаються залучати якомога більше сторонніх на своїх заходах – релігійних форумах, фестивалях, «масових сеансах зцілення». Увага до нових медіа-технологій також відіграє важливу роль [12].

Екуменічну діяльність протестанти також досить вдало використовують для залучення нових членів своїх спільнот (виступають ініціаторами міжконфесійних конференцій, молодіжних з'їздів, спільних культурних акцій з іншими конфесіями, не сприймаючи їх як «конкурентів»). Протестанти значно помітніші й наполегливіші в місіонерстві, ніж інші.

Ще одним «плюсом» протестантських організацій є «вільні» системи прийняття і впровадження рішень, які на практиці інколи виявляються дещо ефективнішими, ніж ієрархічні системи традиційних церков. Висока автономність окремих общин і наявність великої кількості міжгромадних та міжконфесійних об'єднань та зв'язків дозволяють протестантам швидко й досить ефективно реагувати на майже будь-які виклики, імплементувати нові тактики та стратегії.

3. *Мова й культові практики.* Багатьох, особливо серед молоді, відлякує складність практики та незрозумілість літургійної мови. На противагу протестанти, зазвичай, користуються мовою місцевого населення, вміють просто (часто аж занадто примітивізуючи) донести слухачам свої ідеї. Враховуючи ще й персональну увагу до кожного новоприбульця, не дивно, що в людей виникає бажання приходити до них ще і ще. Коли немає глибокого розуміння релігії, звертаєш увагу на дрібні деталі і на те, як тебе приймають.

Не забувають протестанти й того, що «кадри вирішують все»: вони приділяють максимум уваги розвитку лідерів серед молоді, в основному керуючись західними зразками й методами, більш схожими на школи політичного і бізнесового лідерства, в той час як католики та, особливо, православні більше фокусуються на фундаментальному богослів'ї. Наслідки такої політики можна виразити 3-ма позиціями:

- вплив молоді на внутрішнє життя і розвиток протестантських організацій істотніший, ніж в інших конфесіях;
- повна забезпеченість священнослужителями та культовими спорудами, чого не скажеш про «традиційників»;
- більша гнучкість, швидша змінюваність та пристосування до сучасного світу [6].

Досить цікавим фактором, що надає протестантам «авторитет» у суспільстві, є *обережне ставлення до політики* і намагання уникати політичних маніпуляцій, в яких часто грузнуть «традиційні».

Малодослідженим, але, однак, важливим феноменом, який вказує на розуміння неопротестантами (п'ятидесятниками й харизматами) деяких сторін релігії та релігійно-психологічних потреб сучасної людини, постає кількість людей, які беруть участь у «масових зціленнях», «говорінні іншими мовами» тощо. Заповнені зали і навіть стадіони вказують на те, що в суспільстві, чи радше в «колективному несвідомому» є значні потреби ще не осмисленого наукою характеру.

4. «Західний фінансовий фактор», про який досі за інерцією згадують ЗМІ, відіграв чималу роль в перші роки після проголошення незалежності, – іноземні вливання дозволяли новим протестантським громадам суттєво допомагати тим, хто цього потребував. На сьогодні цей фактор значною мірою втратив важливість, оскільки найбільші протестантські конфесії давно змогли забезпечити собі автономне фінансування внаслідок відносної прозорості фінансових операцій та вдалому менеджменту.

Узагальнюючи результати нашого дослідження можна зробити такі висновки:

1. На сьогоднішній день протестантизм – досить потужний рух зі значним досвідом і напрацюваннями, який має що запропонувати недосвідченим у питаннях релігії українцям і має перспективи подальшого зростання і, відповідно, трансформації української «релігійної карти».

2. Окрім зазначених причин популярності протестантських конфесій, їх є ще досить багато. До них можна віднести і певну моду, і зовнішню простоту, і т.п. Протестанти загартовані не лише життям за радянської влади, а й постійно ворожим довкіллям – наприклад, «сектантським» іміджем, який підтримує багато ЗМІ.

3. Кількість пасивних членів, «зовнішніх, номінальних християн», серед протестантів завжди була значно меншою, ніж серед традиційних конфесій, тому, будучи представленими на сторінках релігієзнавчої статистики, протестанти значно програють кількісно, однак потенціал трансформування українського суспільства, як і тенденція до подальшого посилення проповідницької, евангелізаційної активності як окремих членів протестантських церков, так і громад та організацій в цілому сьогодні виявляється і виявлятиметься, скоріш за все, й надалі.

Література

1. Докаш В. Міжрелігійний діалог як фактор суспільної стабільності / В. Докаш // Релігія та Соціум. Часопис. – Чернівці: Рута, 2010. – №2(4). – С. 120–125.
2. Докаш В. Буковина релігійна: історія становлення, трансформаційні зміни / В. Докаш // Релігійна панорама. – Київ, 2010. – №10 (120). – С. 58–71.
3. Докаш В. Форми реалізації особистості в контексті соціальних доктрин протестантських церков / В. Докаш // Релігія та Соціум. Часопис. – Чернівці: Рута, 2010. – №1(3). – С. 104–109.
4. Єленський В. Релігійний фактор у сучасній Україні / В. Єленський // Людина і світ. – 2004. – №4 – С. 2–8
5. Єленський В. Релігійні організації в Україні / В. Єленський // Людина і світ. – 2004. – №1. – С. 31–38.
6. Історія релігії в Україні. В 10 т. / Заг. ред.: А.Колодний, П.Яроцький. – Т.5. Протестантизм в Україні / За ред. П.Яроцького. – К., 2002. – 424 с.
7. Історія релігії в Україні: у 10 ч. // Редколегія: А. Колодний (голова) та ін. Пізній протестантизм в Україні. Т.6. (п'ятидесятники, адвентисти, Свідки Єгови) // За ред. Г. Яроцького. – Київ-Дрогобич, 2007. – 632с.
8. Любашенко В.И. История протестантизма в Украине / В.И.Любашенко. – Киев.: Полис, 1996 г. – 350 с.
9. Нічик В.М., Литвинов В.Д., Стратій Я.М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (XVI – поч. XVII ст.) / Відповід. ред. Горський В.С. – К., 1990. –384 с.
10. Стан і тенденції розвитку релігійної мережі України в 2011 році. Інформаційний лист Міністерства культури. // Українське релігієзнавство. – Київ, 2012. – № 62–63. – С. 249–254.
11. Черенков М.М. Європейська реформація та український євангельський протестантизм: Генетико-типологічна спорідненість і національно-ідентифікаційні виміри сучасності: Монографія / М.М.Черенков – Одеса, 2008. – 556 с.
12. Юраш А.В. Исследование. Религиозно-церковная структура современной Украины и ее трансформация / А.В.Юраш – М., 2004. – 253 с.
13. Яроцький П.Л. Протестантизм в Україні- динаміка змін / П.Л. Яроцький // Людина і світ. –2004. – №7. – С. 2–10.

Eugen Buga

Protestantism in Ukrainian society: history of specific and functioning

The article reviews the main causes expansion and high dynamics of the Protestant community in present-day Ukraine. The author makes an attempt to determine what attracts people, especially young people, to join the Protestant denominations, and how they have changed in recent years.

Keywords: religion, religious organization, Orthodoxy, Protestantism, propaganda, Baptists, Adventists, Pentecostals.

Евгений Буга

Протестантизм в украинском обществе: история возникновения и специфика функционирования

В статье рассмотрены основные причины распространения и высокой динамики развития протестантских общин на территории современной Украины. Автор делает попытку определить, что именно привлекает людей, особенно молодежь, вступить в протестантские конфессии, и как именно они изменились за последние годы.

Ключевые слова: религия, религиозная организация, православие, протестантизм, пропаганда, баптисты, адвентисты, пятидесятники.